

Elżbieta Naporą
Zakład Psychologii
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Związek potrzeb psychicznych u adolescentów ze środowiskiem szkolnym

Człowiek musi posiadać to, czego żąda od innego człowieka. Dorosły czy dziecko, aby móc zaspokajać i kształtować potrzeby innych, musi je najpierw u siebie odczuwać.

(Natalia Han-Ilgiewicz, 1963)

Wprowadzenie

Codienne życie potwierdza, że jakość relacji pomiędzy ludźmi jest efektem dwóch istotnych właściwości jednostki: potrzeby przynależności i oddzielenia; tendencji do zachowania więzi, poczucia wspólnoty i dążenia do podkreślenia własnej niepowtarzalności. Te dwie sprzeczne tendencje są charakterystyczne dla człowieka i mogą być przyczyną przeżywania przez niego konfliktów, zwłaszcza w okresie dorastania, gdy dążenie do rozwoju tożsamości jest bardzo silne (za: Czabała 1988).

Dorastający ujawnia wobec innych sprzeczne postawy i doznania, będące efektem emocji i uczuć o charakterze ambiwalentnym, co prowadzi do zagubienia i dezorganizacji w teraźniejszości. Niepewność zaś w sposób ujemny oddziałuje na relacje społeczne (por. Hrabkiewicz, Melimąka, 1994).

Potrzeby psychiczne człowieka (poza kilkoma elementarnymi) nie są nam dane w chwili urodzenia. Tym bardziej nie przychodzimy na świat z gotowymi umiejętnościami zaspokajania potrzeb, reagowania na niezaspokojone czy z ukształtowanym stosunkiem do własnych potrzeb. Dlatego ważnym zadaniem najbliższego otoczenia jednostki (środowiska rodzinnego, szkolnego) jest znajomość potrzeb jednostki i sposobu ich zaspokajania.

Problematyka potrzeb psychicznych człowieka łączy ściśle znaczenie teoretyczne z praktycznym. Teoretycznym znaczeniem problematyki potrzeb zajmują się właściwie

wszystkie nauki o człowieku, poczynając od biologicznych i medycznych, skończywszy na teorii kultury lub estetyce. W psychologii problematyka potrzeb uznawana jest za podstawę teorii motywacji oraz badań nad aktywnością ludzką. Znaczenie praktyczne badań nad potrzebami również wydaje się doniosłe. W wielu krajach obserwuje się narastającą tendencję szerszego i bardziej wszechstronnego niż dotychczas uwzględniania potrzeb w projektowaniu przedsięwzięć gospodarczych, w programowaniu kierunków rozwoju nauki i techniki. A to, co dokonuje się lub dokona w praktyce w dziedzinie zaspokajania potrzeb psychicznych ludzi, zależy od sposobu ich rozumienia i definiowania (por. Kocowski 1978).

Wielu autorów podejmujących problematykę potrzeb psychicznych lub sił równoważnych, popędów czy instynktów, traktuje je jako dyspozycje osobowości. Definiuje potrzeby jako stan niestabilnej lub zaburzonej równowagi w zachowaniu się organizmu, przejawiający się zwykle jako nasilająca lub przedłużająca się czynność i napięcie, służący zastosowaniu, samoregulacji i rozwojowi jednostki (Obuchowski 1983).

1. Rodzina i szkoła — jako środowisko najbliższego otoczenia

1.1. Rodzina jako naturalne środowisko zaspokajania potrzeb psychicznych człowieka

Każdą rodzinę można ujmować w kategoriach grupy społecznej lub instytucji społecznej. W pierwszym przypadku analizuje się rodzinę, stosując system pojęciowy odnoszący się do grupy społecznej (zawierający pojęcia: rola społeczna, pozycja, spójność, interakcja psychospołeczna). W drugim — rodzina traktowana jest jako kulturowo uwarunkowany regulator rodzinnych zachowań ludzkich, oraz jako najmniejsza jednostka społeczna, zaspokajająca istotne potrzeby człowieka i społeczeństwa.

Pośród różnorodnych funkcji rodziny, wymienianych w literaturze przedmiotu (wychowawczej, prokreacyjnej, socjalizującej — Ziemska 1975), wielokrotnie wskazuje się na funkcję — zaspokajania jednostce jej potrzeb psychicznych.

Wielu autorów życie rodzinne porównuje do góry lodowej. Większość ludzi zdaje sobie sprawę z istnienia tylko około jednej dziesiątej związanych z nią zjawisk, tych mianowicie, które są w stanie sami zobaczyć i usłyszeć, niektórzy podejrzewają, że może istnieć coś ponadto, ale nie mają pojęcia, co to może być, ani jak to odnaleźć. Ta niewiedza może poprowadzić rodzinę niebezpiecznym kursem. Jak los żeglarza zależy od wiedzy dotyczącej podwodnej części góry lodowej, tak los rodziny zależy od wiedzy o uczuciach i potrzebach, które ukryte są pod powierzchnią zdarzeń codziennego życia (por. Satir 2000, s. 14).

W procesie zaspokajania potrzeb ogromną rolę odgrywają rodzice. Ojciec przyczynia się do zaspokajania jego potrzeb poznawczych, do rozwoju umysłowego i ruchowego. Stawiając wymagania i próbując ich spełnienie, umożliwia zaspokojenie potrzeby sukcesu u dziecka. Matka skupiona jest przede wszystkim na zaspokojeniu potrzeby akceptacji i miłości, ciepła i serdeczności.

Zaspokajanie potrzeb psychofizycznych jest zadaniem złożonym. Jego realizacja wymaga od rodziców nie tylko pragnienia jego dobra dziecka, lecz także wiedzy o roli potrzeb, sposobach ich zaspokajania, o mechanizmach działających wówczas, gdy potrzeby nie są zaspokajane.

Jakość funkcjonowania środowiska rodzinnego powinna zmieniać się w zależności od stopnia dojrzałości dziecka.

1.2. Szkoła i grupa rówieśnicza jako lokalne środowisko wychowawcze

Drugim istotnym środowiskiem wychowawczym jest szkoła i jej złożoność.

Należy ona do instytucji, które mają wielowiekową tradycję w realizowaniu i zaspokajaniu potrzeb dziecka, ale i w tworzeniu korzystnych warunków do przebiegu procesu wychowania. A. Gurycka (1996, s. 3), analizując specyfikę jej funkcjonowania na przestrzeni wieków dostrzega wspólne cechy, są to:

1. Mistrz i uczeń, czasami jest *wielu mistrzów i wielu uczniów*, czasami jest *jeden mistrz i wielu uczniów*.
2. Szkoła, bez względu na czas, w którym funkcjonuje, posiada zawsze jakieś cele osobowe, które sprowadzają się do dwóch podstawowych:
 - przekazania młodym dorobku pokoleń,
 - przygotowania do roli dorosłych członków społeczności, w której mają żyć i tworzyć.
3. Każda szkoła jest *czyjaś*, będąc własnością jakiejś społeczności.

Poza czynnikami zewnętrznymi, modyfikującymi natężenie potrzeb psychicznych, istnieją wewnętrzne ich determinanty. Te dadzą się sprowadzić do dwóch grup zmiennych:

- a) wewnętrzne osobowościowe (m.in.: typ osobowości, rodzaj samooceny),
- b) wewnętrzne osobowe (wiek życia jednostki, jej płeć).

2. Wiek i płeć jako zmienne osobowe modyfikujące rodzaj i natężenie potrzeb psychicznych

Jeszcze do niedawna niewielu psychologów zwracało uwagę na procesy zachodzące w okresie dorosłości. Po części było to spowodowane tym, że dwaj najwięksi teoretycy, zajmujący się rozwojem, Piaget, Freud, niewiele uwagi poświęcili tym zagadnieniom. Adolescencja w rozwoju człowieka to etap, podczas którego obserwujemy bardzo złożone zjawiska. I choć można go opisywać, odwołując się do praw ogólnych, to często w pojedynczych przypadkach spotykamy się z odchyleniami od *średniej* (por. Bryant, Colman 1997).

Okres dorastania jest etapem, w którym poprzez stopniowe wchodzenie w życie społeczne, poprzez przygotowanie się do nowych ról społecznych, przez rozszerzanie się pola działania, młodzież wzmacnia swe stosunki ze światem. Jednak doświadczenie świata i poznawanie jego realiów są dla jednostki wychowującej się w środowisku rodziny jednym z wielu. Człowiek w tym okresie sprawdza się w nowych obowiązkach i zadaniach, wzrastającej samodzielności. Aby temu sprostać, trzeba mieć oparcie i poczucie bezpieczeństwa w rodzicach, którzy powinni stanowić oparcie i wsparcie dla dorastającego.

3. Aktualne badania prezentujące rolę zmiennych rodzinnych i środowiskowych, w zaspokajaniu potrzeb psychicznych dziecka

Badania empiryczne zrealizowane na populacji badanych dzieci ze szkoły podstawowej na wsi, pozwalają na rozeznanie sytuacji materialnej badanych rodzin i stopnia zaspokojenia potrzeb psychicznych. Wykazują, że u 64% dzieci obserwuje się wystarczający poziom socjalny rodziny, pozwalający na zaspokojenie podstawowych potrzeb psychicznych dzieci. Rodzice stwarzają możliwość zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa i kontaktu emocjonalnego. Te same badania ukazują, że 28% rodziców kontaktuje się z dziećmi do 2 godzin codziennie, zaś powyżej 4 godzin jedynie 14% badanych.

Do określenia charakteru wzajemnych kontaktów istotne są okoliczności, w jakich one przebiegają. 47% badanych rodziców spędza go w czasie posiłków, 10% pomagając przy odrabianiu lekcji, 5% badanych — w czasie spacerów.

W zrealizowanych badaniach przez Wiechę (2002) poszukiwano odpowiedzi na pytanie badawcze o dominujące potrzeby psychiczne u dzieci z rodzin alkoholików, a otrzymane wyniki ujawniają następujące rezultaty. Badane dzieci, będące w okresie dojrzewania, charakteryzuje wysokie natężenie potrzeby bezpieczeństwa, której główna tendencja ma na celu unikanie odrzucenia przez innych oraz potrzeba uległości (ponad 76% badanych dzieci) i podporządkowania się wobec innych. Ta ostatnia, sprowadza się do szukania u innych oparcia i opieki, natomiast u dzieci z grupy porównawczej (którą stanowiły dzieci z rodzin prawidłowo funkcjonujących), dominuje potrzeba wywoływania wrażenia bycia widzianym i słyszany przez innych — 70% badanych.

Inne badania, pośrednio dotyczące tematu, przeprowadziła Potocka-Hoser (1971), w których skoncentrowała uwagę na wyznacznikach zachowań prospołecznych. Na podstawie wyników można wskazać na charakterystycznie małą gotowość do pomagania u dzieci z rodzin, w których nie są zaspokajane bądź źle są zaspokajane potrzeby dziecka, w tym potrzeba akceptacji (cyt. za: Dołęga 1990).

Cel, problem i metoda badawcza

Badania empiryczne oparto na założeniu wywodzącym się z przedmiotu literatury psychologii rozwojowej, w którym wskazuje się, że człowiek, rozwijając się, podlega zmianom w przejawianiu i natężeniu potrzeb psychicznych. Zmiany zdeterminowane są wiekiem i płcią badanych, jak również jakością funkcjonowania środowiska wychowawczego.

Celem przeprowadzonych badań własnych było rozpoznanie i zdiagnozowanie rodzaju potrzeb psychicznych u młodzieży oraz określenie poziomu ich natężenia, uzależniając ich poziom i rodzaj od dwóch zmiennych wewnętrznych osobowych oraz od jakości funkcjonowania wyróżnionych typów środowisk szkolno-wychowawczych.

Problem badawczy sprowadzał się do następujących pytań:

1. Czy wyróżnione zmienne osobowe (płeć i wiek badanych) determinują rodzaj i poziom natężenia potrzeb psychicznych?
2. Które z analizowanych potrzeb psychicznych są dominujące u badanej młodzieży pochodzącej z różnych środowisk wychowawczych i o jakim występują natężeniu?

3. Czy rodzaj analizowanego środowiska wychowawczego determinuje rodzaj i poziom natężenia badanych potrzeb psychicznych, a jeżeli tak, to które środowisko w pełni wywiązuje się ze swojej funkcji?
4. Czy występują różnice i podobieństwa pomiędzy natężeniem potrzeb psychicznych u młodzieży pochodzącej z różnych środowisk szkolno-wychowawczych?

Badania realizowano z wykorzystaniem Arkusza Potrzeb i Dążeń M.I. Steina, w opracowaniu M. Chojnowskiego (Siek 1983), na wylosowanych próbach badawczych młodzieży. Zastosowane narzędzie badawcze mierzy natężenie potrzeb psychicznych wyróżnionych przez Murraya (1953), zawiera krótkie opisy cech i reakcji osobowości, w stosunku do których badany wyraża ocenę na skali od 1 do 7 (por. Siek 1983, s. 192).

Badaniami objęto 150 uczniów w wieku adolescencji (14 – 16 lat), uczęszczających do różnych szkół gimnazjalnych (publicznych i alternatywnych — katolickich) oraz szkół średnich na terenie Polski Południowej. Zestawienie zmiennych charakteryzujących badanych prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Prezentacja zmiennych charakteryzujących badaną młodzież

Lp.	Charakteryzowane zmienne badanych	Młodzież zaniedbana wychowawczo (N = 30)		Młodzież gimnazjalna ze szkół alternatywnych (N = 30)		Młodzież gimnazjalna ze szkół publicznych (N = 30)		Młodzież ze szkół zawodowych (N = 60)	
		f	%	f	%	f	%	f	%
1	Płeć badanych:								
	K	16	53,0	12	40,0	17	56,0	48	80,0
	M	14	47,0	18	60,0	13	44,0	12	20,0
	Razem	30	100,0	30	100,0	30	100,0	60	100,0
2	Miejsce zamieszkania:								
	Wieś	30	100,0	00	00,0	28	98,3	17	28,4
	Małe miasto	00	00,0	2	6,7	2	6,7	43	71,6
	Duże miasto	00	00,0	28	93,3	00	00,0	00	00,0
	Razem	30	100,0	30	100,0	30	100,0	60	100,0

Analiza wyników uzyskanych z badań

Analiza otrzymanych danych skoncentrowana jest na ukazaniu dominujących potrzeb psychicznych i ich natężenia, z uwzględnieniem płci i wieku badanych oraz rodzaju funkcjonowania środowiska wychowawczego. Z otrzymanych wartości dla poszczególnych rodzajów potrzeb psychicznych zostały wydzielone trzy poziomy natężenia: niski (*N*) wartość natężenia 2,5 – 3,5; przeciętny (*P*) — od 3,6 do 4,6 i wysoki (*W*) od 4,7 do 5,7.

Z tabeli 2 i obrazu poziomu natężenia potrzeb psychicznych wynika, że u badanych dziewcząt dominują potrzeby: afiliacji i poznawcze, które uzyskały najwyższe średnie natężenie. U chłopców — afiliacji i bezpieczeństwa. Uplasowanie się potrzeby afiliacji na pierwszym miejscu w obydwu badanych grupach wydaje się specyfiką wieku rozwojowe-

go. Sprowadzają się one do nawiązywania kontaktów i współpracy z innymi ludźmi, starania się o zdobywanie ich uczuć, zaufania u drugiego człowieka i zgodę na podjętą inicjatywę. Młodzi ludzie poszukują kontaktu z innymi, nie tylko z rówieśnikami, potwierdzając swoją wartość. Tylko obecność innych osób pozwala na zaspokojenie potrzeb psychicznych — szacunku, uznania i przynależności.

Tabela 2. Średnie wartości dla natężenia potrzeb psychicznych u badanych dziewcząt i chłopców ze szkół gimnazjalnych

Lp.	Kategorie analizowanych potrzeb psychicznych	Dla dziewcząt		Dla chłopców	
		M	Ranga	M	Ranga
1	Afiliacji	5,32 <i>W</i>	1	5,23 <i>W</i>	1
2	Dominowania	4,21 <i>P</i>	4	4,60 <i>P</i>	3,5
3	Poznawcza	5,00 <i>W</i>	2	4,60 <i>P</i>	3,5
4	Bezpieczeństwa	4,82 <i>W</i>	3	4,91 <i>W</i>	2

W celu otrzymania odpowiedzi na wcześniej postawione pytanie badawcze dotyczące wieku badanych, jako determinanty rodzaju i poziomu natężenia potrzeb psychicznych, wyróżniono trzy poziomy ich natężenia, które zestawiono z wiekiem badanej młodzieży.

Tabela 3. Prezentacja danych ilustrujących rodzaj i poziom natężenia analizowanych potrzeb psychicznych, w zależności od wieku życia badanej młodzieży

Lp.	Kategorie analizowanych potrzeb psychicznych	Badani ze szkół publicznych w wieku 15 lat		Badani ze szkół zawodowych w wieku 17 – 18 lat	
		M	Ranga	M	Ranga
1	Afiliacji	5,10 <i>W</i>	1	5,00 <i>W</i>	1
2	Dominowania	4,13 <i>P</i>	4	3,30 <i>N</i>	4
3	Poznawcza	4,29 <i>P</i>	3	4,60 <i>P</i>	2
4	Bezpieczeństwa	4,39 <i>P</i>	2	4,00 <i>P</i>	3

Zrealizowane badania na populacji 17 – 18-letniej młodzieży (z czego 80% badanych stanowiły kobiety) uczęszczającej do szkół zawodowych ukazują, że spośród diagnozowanych potrzeb psychicznych w pierwszej kolejności uplasowała się potrzeba afiliacji (której średnie natężenie wyniosło wartość 5). Rangę drugą uzyskała potrzeba poznawcza (4,6), następną bezpieczeństwa (4,0) oraz potrzeba dominowania (3,3).

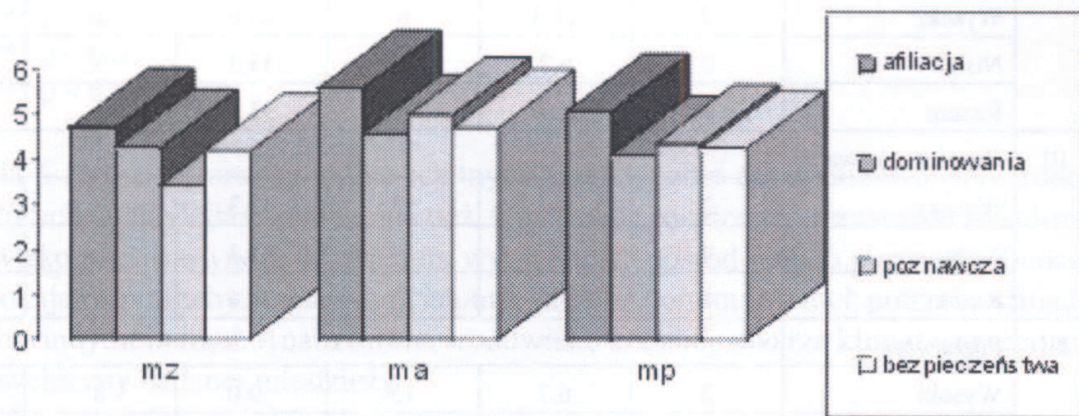
Potrzeba afiliacji sprowadza się do poszukiwania kontaktu z drugim człowiekiem i nawiązywania z nim bliższych relacji i współpracy, staranie się o zdobywanie jego uczuć i akceptacji. Badani, ujawniając takie natężenie tej potrzeby, jednocześnie oczekują zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa.

Taki układ potrzeb może być zdeterminowany specyfiką populacji badanych — dominowały kobiety. Uplasowanie się potrzeby bezpieczeństwa w trzeciej kolejności jest efektem niejasnej wizji przyszłości młodzieży. Należy pamiętać, że są to badani w szkołach za-

wodowych, którzy za kilka miesięcy opuszczają szkołę i mają zmierzyć się z rzeczywistością i nowymi zadaniami.

Tabela 4. Rodzaj analizowanego środowiska wychowawczego i średnie natężenie wyróżnionych potrzeb psychicznych

Lp.	Kategorie analizowanych potrzeb psychicznych	Rodzaj analizowanego środowiska szkolno-wychowawczego					
		Młodzież zaniedbana wychowawczo (N = 30)		Młodzież gimnazjalna ze szkół alternatywnych (N = 30)		Młodzież gimnazjalna ze szkół publicznych (N = 30)	
		M	Ranga	M	Ranga	M	Ranga
1	Afiliacji	4,73 <i>W</i>	1	5,60 <i>W</i>	1	5,10 <i>W</i>	1
2	Dominowania	4,28 <i>P</i>	2	4,60 <i>P</i>	4	4,13 <i>P</i>	4
3	Poznawcza	3,45 <i>N</i>	4	5,00 <i>W</i>	2	4,39 <i>P</i>	2
4	Bezpieczeństwa	4,19 <i>P</i>	3	4,73 <i>W</i>	3	4,29 <i>P</i>	3

Wykres 1. Graficzna prezentacja dominujących potrzeb psychicznych u badanej młodzieży, pochodzącej z różnych środowisk wychowawczych

Opis symboli zastosowanych do wykresu:

Mz — młodzież ze świetlicy środowiskowej

Ma — młodzież ze szkół alternatywnych

Mp — młodzież ze szkół publicznych

Porównując dane uzyskane przez młodzież gimnazjalną oraz młodzież przebywającą w świetlicy środowiskowej (zaniedbanej wychowawczo) daje się zauważyć podobieństwa oraz różnice zachodzące pomiędzy badanymi. Pośród analizowanych potrzeb psychicznych w trzech badanych grupach dominuje potrzeba — afiliacji, utrzymująca się na wysokim poziomie natężenia. Uplasowanie się potrzeby afiliacji na pierwszym miejscu wydaje się niezbędnym warunkiem do potwierdzania swojej wartości, szacunku i uznania.

Na zróżnicowanym poziomie pozostaje potrzeba poznawcza, najniższe jej natężenie charakteryzuje młodzież zaniedbaną wychowawczo. Co może sugerować brak motywacji m.in. do nauki i rozwoju swoich zainteresowań, występujące trudności szkolne, których sami nie potrafią przezwyciężyć i które same zniechęcają ich do nauki.

Uwzględniając rodzaj środowiska wychowawczo-rodzinnego rysuje się wyraźna różnica w natężeniu analizowanych potrzeb psychicznych.

Tabela 5. Ilościowy i procentowy rozkład badanych na poszczególne kategorie oraz natężenie potrzeb psychicznych z uwzględnieniem rodzaju środowiska wychowawczego

Lp.	Kategorie potrzeb psychicznych i ich poziom natężenia	Młodzież przebywająca w świetlicy środowiskowej		Młodzież gimnazjalna ze szkół alternatywnych		Młodzież gimnazjalna ze szkół publicznych	
		f	%	f	%	f	%
I	Afiliacji						
	Wysoki	8	26,7	17	56,7	12	40,0
	Niski	1	3,3	4	13,3	0	00,0
	Razem	9	30,0	21	70,0	12	40,0
II	Dominowania						
	Wysoki	7	23,3	6	20,0	3	10,0
	Niski	2	6,7	10	33,3	3	10,0
	Razem	9	30,0	16	53,3	6	20,0
III	Bezpieczeństwa						
	Wysoki	2	6,7	13	43,3	7	23,3
	Niski	4	13,3	10	33,3	2	6,7
	Razem	6	20,0	23	76,6	9	30,0
IV	Poznawcza						
	Wysoki	2	6,7	15	50,0	8	26,7
	Niski	6	20,0	3	10,0	2	6,7
	Razem	8	26,7	23	60,0	10	33,4

Dane zawarte w tabeli 5 świadczą o dwóch skrajnych poziomach natężenia potrzeb psychicznych (wysoki i niski). Poddano je analizie, pomijając przeciętny, do którego zakwalifikowano najwięcej badanych osób.

Przyglądając się wartościom liczbowym, otrzymano zaskakująco wyraźny obraz potrzeb młodzieży uczącej się w gimnazjum alternatywnym. Dominują potrzeby bycia z ludźmi, poszukiwania w nich oparcia i kontaktu, stwarzające możliwości uzyskania odpowiedzi na pytania o sens egzystencji. Porównując rodzaj środowiska wychowawczego najliczniej reprezentowanego przez młodzież w zakresie potrzeb poznawczej i afiliacji, uzyskano dane to jest to środowisko ze szkół alternatywnych. Dowodzi to *rozbudzenia* poznawczego i stymulacji przez środowisko szkolne w zaspokajaniu ciekawości poznawczej, do zadawania i poszukiwania odpowiedzi na nurtujące pytania. Aczkolwiek 43% badanej młodzieży, ujawniając potrzebę afiliacji, redukuje potrzeby bezpieczeństwa, które uży-

skwały wysokie natężenie. Gdyby policzyć różnice pomiędzy natężeniem potrzeb psychicznych u młodzieży przebywającej w różnych środowiskach szkolno-wychowawczych, można uzyskać odpowiedź na postawiony problem badawczy. Zestawienie wartości χ^2 dla uzyskanych różnic prezentuje tabela 6.

Tabela 6. Wartości różnic χ^2 dla badanych grup młodzieży, pochodzącej z różnych środowisk szkolno-wychowawczych

Lp.	Układ środowisk dla liczonych wartości ²	Rodzaj analizowanych potrzeb psychicznych i poziom ich natężenia							
		Afilijacji		Dominowania		Bezpieczeństwa		Poznawcza	
		wysoki	niski	wysoki	niski	wysoki	niski	wysoki	niski
1	Mz – Ma	6.90 ***	0.87	0.00	4.17 **	13.33 ****	2.33	11.82 ****	0.52
2	Mz – Mp	0.68	0.00	0.49	0.48	2.09	0.46	3.00 *	0.49
3	Mp – Ma	1.07	0.00	0.37	4.23 **	1.88	4.18 **	2.54	0.04

Istotność różnic:

- * $p < 0.10$
- ** $p < 0.05$
- *** $p < 0.01$
- **** $p < 0.001$

Tabela 6 zawiera wartości różnic istotnych statystycznie dla analizowanych środowisk, z których pochodziła badana młodzież. Otrzymane różnice jednoznacznie świadczą, że środowisko alternatywnego gimnazjum wyróżnia się pośród innych poprzez pobudzanie i zaspokajanie potrzeby poznawczej, istotnie częściej dominuje u nich potrzeba afiliacji i kontaktu z innymi ludźmi. Analizowane środowisko częściej stwarza klimat wspierający rozwój psychiczny badanej młodzieży.

Ponadto, młodzież ze szkół alternatywnych charakteryzuje niskie natężenie potrzeb dominowania i bezpieczeństwa w porównaniu z młodzieżą uczącą się w gimnazjum publicznym.

Wnioski

Poszczególne okresy życia dziecka charakteryzują się swoistymi potrzebami psychicznymi i sposobami ich zaspokajania, będąc jednocześnie istotnymi czynnikami rozwoju każdej jednostki.

Odpowiedzialność rodziców za wychowanie, pojmowane w sposób pełny, polega na moralnym obowiązku dbania o to, aby dziecko rozwinęło swoje potencjalne możliwości, talenty tak dla dobra własnego, jak i społecznego. Jest to możliwe przez zaspokojenie i rozwiązywanie w sposób prawidłowy najważniejszych potrzeb psychicznych.

Odczuwane przez człowieka potrzeby, ich bogactwo, jakość i hierarchia, sposób zaspokajania oraz mechanizmy zachowania się w przypadku ich zaspokojenia, są nie tylko

jednym z elementów, które składają się na jego szczęście, lecz także jednym z czynników decydujących o wartości jednostki i miejscu, jakie zajmuje w społeczności.

Zrealizowane badania empiryczne dowodzą, że:

- Płeć badanej młodzieży różnicuje jedynie potrzebę poznawczą, utrzymuje się ona na różnym poziomie jej natężenia.
- Wiek badanej młodzieży determinuje rodzaj i natężenie badanych potrzeb, przy czym, im młodsi badani, tym wyższe natężenie potrzeby dominowania. Im starsi, tym bardziej stają się wrażliwi na potrzeby poznawcze.
- U młodzieży zaniedbanej wychowawczo średnie natężenie potrzeb psychicznych jest niższe, aniżeli u badanych pochodzących z innych środowisk wychowawczych. Na najniższym poziomie natężenia występuje potrzeba poznawcza, co daje wyraz braku stymulacji poznawczej ze strony środowiska rodzinnego i szkolnego. Badani pozostają na etapie *odporności na działanie bodźców* środowiska zewnętrznego (por. Murray 1953, za: Siek 1983), przejawiającego się brakiem na nie reakcji.
- Dokonując porównania średnich dla natężenia analizowanych potrzeb psychicznych, to jest: *afiliacji, poznawczej, bezpieczeństwa i dominowania*, wyraźnie daje się zauważyć, że młodzież ze szkół alternatywnych charakteryzuje się najwyższym ich natężeniem.
- Analizując rodzaj środowiska szkolno-wychowawczego istotnie częściej, stymulując na pobudzenie, jak również na zaspokojenie potrzeb psychicznych, działa środowisko szkół gimnazjalnych — alternatywnych.

Przeprowadzone badania pozwalają wyartykułować następujące zalecenia do praktyki psychopedagogicznej. Należy zaspokajać potrzeby:

- szacunku poprzez uznawanie praw i potrzeb człowieka w różnym wieku życia,
- bezpieczeństwa, przede wszystkim poprzez zapewnienie jednostki o akceptacji i miłości ze strony najbliższego otoczenia.

Motto na początku artykułu potwierdza prawdę, że dorosłe dziecko będzie zaspokajało potrzeby innych w taki sposób, w jaki zaspokajano je w jego domu rodzinnym, ponieważ stylu zaspokajania uczymy się od rodziców, nauczycieli, przyjaciół i znajomych. Oschłość uczuciowa współczesnych ludzi, jest być może, wynikiem tego, że jako dzieci nie doznawali miłości swoich rodziców, którzy tak chętnie zrzucają obowiązek wychowania swego potomstwa na różne instytucje, nie mogące zastąpić ciepła rodzinnego.

Zaspokojenie potrzeby poznawczej wiąże się z możliwością realizacji innych potrzeb psychicznych dziecka, takich jak sukces i uznanie, pozycja społeczna w grupie rówieśniczej. Miejsce dziecka w społeczności klasowej staje się adekwatne i wychowawczo korzystne, gdy umożliwia zaspokojenie: aktywności i osiągnięć, bezpieczeństwa, afiliacji i uznania społecznego. Zaspokojenie potrzeb jest wzajemnie uzależnione od realizacji każdej z nich. Dla przykładu, zaspokojenie potrzeby szacunku prowadzi do poczucia pewności siebie, wartości, siły, a także poczucia, że jest się potrzebnym. Niezaspokojenie tych potrzeb, wywołuje uczucie niższości, słabości, bezradności, a one prowadzą do powstania zniechęcenia wobec podejmowania nowych zadań i ról.

Bibliografia

- Bryant, P., Colman, A.M. (1997). (Red.) *Psychologia rozwojowa*. Poznań: Wyd. Zysk i S-ka.
- Czarnecka, M. (2002). *Samoocena a potrzeby psychiczne badanej młodzieży*. Niepublikowany maszynopis pracy dyplomowej. Częstochowa: Archiwum WSP.
- Dołęga, Z. (1990). Postawy rodzicielskie a gotowość dzieci do zachowań społecznych, *Psychologia Wychowawcza*, nr 5, s. 318 – 327.
- Gurycka, A. (1996). Idea, szkoły mistrzów i uczniów. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, nr 8.
- Han-Ilgiewicz, N. (1963). *Potrzeby psychiczne dziecka*. Warszawa: PZWN.
- Hrabkiewicz, H., Melimaka, S. (1994). Dorastający w relacjach społecznych. [w:] M. John-Borys (Red.) *Dorastający w relacjach ze światem*. Katowice: Wyd.UŚI.
- Kocowski, T. (1978). *Potrzeby człowieka. Koncepcja systemowa*. Wrocław: Wyd. U.Wr.
- Kukowka, M. (2002). *Mechanizmy osobowościowe młodzieży zaniedbanej wychowawczo a ich percepcja cech obrazu nauczyciela*. Niepublikowany maszynopis pracy dyplomowej. Częstochowa: Archiwum WSP.
- Luczyńska, R. (2002). *Rola środowiska wychowawczego w zaspakajaniu potrzeb psychicznych u badanych dzieci*. Niepublikowany maszynopis pracy dyplomowej. Częstochowa: Archiwum WSP.
- Napora, E. (1999). *Obraz samego siebie u rodziców a cechy osobowości pożądane w wychowaniu dziecka*. Częstochowa: Wyd. WSP.
- Napora, E. (2000). *Potrzeby uczniów a postrzeganie nauczyciela*. Maszynopis referatu zaprezentowanego podczas IX Ogólnopolskiej Konferencji Psychologii Rozwojowej na temat: *Rozwój człowieka w kontekście edukacji*. Tarnów 29.04 – 02.05.
- Obuchowski, K. (1983). *Psychologia dążeń ludzkich*. Warszawa: PWN.
- Ochmański, M. (1993). Sytuacja szkolna dzieci z rodzin nadużywających alkoholu, *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, nr 3, s. 121 – 124.
- Satir, V. (2000). *Rodzina. Tu powstaje człowiek*. Gdańsk: GWP.
- Smyczek, A.C., Zajączkowski, K. (1996). Diagnostyka środowiska rodzinnego podstawą projektu oddziaływań profilaktycznych, *Kwartalnik Pedagogiczny*, nr 2, s. 169 – 187.
- Stawicka, E. (2002). *Samoocena i potrzeby psychiczne uczniów szkół alternatywnych a ich percepcja nauczyciela*. Niepublikowany maszynopis pracy dyplomowej. Częstochowa: Archiwum Zakładu Psychologii WSP.
- Wiecha, B. (2002). *Potrzeby psychiczne i obraz rodziny u dzieci alkoholików*. Niepublikowany maszynopis pracy magisterskiej. Częstochowa: Archiwum Zakładu Psychologii WSP.
- Ziemska, M. (1975). *Rodzina a osobowość*. Warszawa: PWN.